

Kodolányi János: Suomi

Alkotás és betegségélmény Kodolányi útirajzaiban

János Kodolányi: Suomi

Creation and illness in Kodolányi's travelogs

Dr. Felszegi Sára CSc

sarafelszeghi@gmail.com

Initially submitted May 10, 2013; accepted for publication July 15, 2013

Abstract:

The purpose of travelling always reflects the traveller himself. Looking for new experience, the thirst for new cognition, the escape could be equally the motivation for travelling. This travel description is a parallel travel, beside the geographic travel it is an inner travel as well, because the way to arrive in Finland finally is a way inside the soul of the writer... Meanwhile we are offered an image of the values of Finnish people.

Kulcsszavak: betegség, gyermekkor, vágyódás, menekülés, harmónia, csend, egészségfejlesztés

Keywords: disease, childhood, nostalgia, escape, harmony, silence, Health Promotion

Kodolányi, 1936-38 között öt alkalommal járt Finnországban, és ott alkalmanként 2-3 hónapot töltött. Első, utazásról szóló beszámolóját 1937-ben jelenteti meg könyv alakban, „Suomi, a csend országa” címmel. Később írt riportjait a „Suomi titka” című kötetbe gyűjtötte össze és 1939-ben adta ki. 1942-ben, némi kiegészítéssel, ezekből szerkesztette a „Suomi” című könyvet

1. ábra Suomi, a csend országa c. könyv borítólappja

Ezek a könyvek útirajzok, olvasásukkor mégis azt érezzük, hogy itt többről van szó, mint az utazási irodalom egyik jellegzetes darabjáról.

Az úti cél, mindig az utazni vágyó énjéről is szól. Élménykeresés, az új megismerésének vágya, menekülés egyaránt lehet az utazás motivációja.

Kodolányi maga fogalmazza meg, hogy miért éppen Finnország az úti célja:
„Volt egy föld, amelyen a valóságos életemet éltem, s egy másik, ahol minden az ábrándok fényes csillogásában, szebben, jobban és tisztábban ragyogott. Fantáziámban oda menekültem...” (Kodolányi, 1990:7)

Vágyódás és menekülés... Miért és mi elől menekül Kodolányi? Az okokat keresve, elsősorban az író egész életét meghatározó gyermekkori élményekre kell gondolnunk.

Sánta, csenevész kisgyermek. Sántaságát édesanyjától örökölte: *„Nem járok a talpamon. Csak rettentő fájdalommal és nagyon keveset tudok mozogni.”* - írja Kodolányi. Az édesapja nem tudja elfogadni a gyermeke testi fogyatékoságát, gyűlöli, és ezt minden nap érezteti is a fiával. De az apai zsarnokságtól nem csak a gyermek Kodolányi szenved:

„Zúrzavaros foszlányok kavarnak bennem ijesztően hangos, értelmetlen és érthetetlen szócsatákból. Ezekre mély álomból riadok fel,... Mintha földrengés volna a másik szobában. Attól félek, rám zúdul a mennyezet, mindent romba dönt valami ismeretlen elemi erő. Anyám hangját hallok: fájdalmas panasszal mond valamit. És apámét, ahogy harsányan, rémületesen fölcattan...” (Tüskés, 2001:23)

2. ábra Kodolányi János szülei

A férj durva, kegyetlen viselkedését a fokozottan érzékeny anya nem tudja elviselni, összeroppan és elmegyógyintézetbe kerül. Amikor meggyógyul, az apa nem engedi vissza közös otthonukba, ezért már nem is haza a családdhoz, hanem Püspökladányba költözik, az anyjához. A szülők végül, a férj akaratának megfelelően, elválnak, ami a gyermek Kodolányi ellenszenvét csak fokozza az apja iránt, annál is inkább, mert az apa eltiltja a gyermekeitől az édesanyját, így hároméves korától tizennégy éves koráig Kodolányi többé nem látja az édesanyját.

„...ez alatt az idő alatt kellett megtanulnom, a magány elviselését, az anyátlanság megszokását, az emberek kegyetlenségének, komizságának, brutálisan elnyomó

szadizmusának, hazugságainak, és mérhetetlen gyűlöletének azt a kisgyermek által szinte elviselhetetlen tömegét, amit én hároméves koromtól tízéves koromig, ...megértem,..." (Kodolányi, 2001:8)

Ez a mélyen megrendítő kép az író egész gyerekkorát uralja, így nem is csoda, hogy már ötévesen, egyre gyakrabban gondol a születés és a halál, a lét és nemlét kérdéseire, és ezek a kérdések felnőttként is elkísérik:

„És miért kell énnekem lenni?...”, teszi fel a kérdést, majd így folytatja: „Életem során néhányszor előfordult, kisebb-nagyobb, néha veszedelmes öngyilkossági kísérleteimtől eltekintve, amikor ezt az „én vagyok”-ot szerettem volna elnémítani, de akkor is, hogy én voltam azt már nem tudtam volna.” (Kodolányi, 2001:17)

Gyerekkorát a félelem és a magány határozza meg, mely elkíséri fiatal felnőtt korában is. Szabó Lőrinc 1924-ben írja Kodolányiról: *„Vézna, sánta, kemény kis ember, sápadt-barna beesett arc, átlelkesült szemek és sátoros nagy haj...”* (Szabó, 2001:31)

3. ábra Kodolányi János arcképe

„Kemény kis ember...” akit az élet megtanít keménynek látszani, védekezésül az emberek kegyetlenségével, komizásával, brutálisan elnyomó szadizmusával, hazugságaival és mérhetetlen gyűlöletével szemben.

A szenvedést korán megtanulta, ezért is vágyik Finnországba, a *„szebben, jobban és tisztábban ragyogó”* földre mindannyiszor, ha nem bírja terhét, ha keserűség, csalódás vagy fájdalom éri. Azt reméli, hogy ha csalódik Finnországban, végképp kigyógyul az *„emberibb élet lehetőségébe vetett”* hitéből, ha nem, akkor *„könnyebben viselem el a hétköznapijaim és kötelességeim súlyát”* (Kodolányi, 1990:8)– írja

Fiatal korában helyreállító műtétet igyekeztek korrigálni a sántaságát. Az akkori eljárás szerint birkainat ültetnek be, hogy a megrövidült inat kipótolják, és ez teszi lehetővé, hogy egyáltalán mozogjon. Sajnos, ez nem jelent teljes helyreállítást, így a járás megkönnyítéséhez szükség lenne ortopéd cipőre, erre azonban nem telik, mert nemhogy cipőre, de ételre sincs pénze, napokig nem eszik, végül az éhezés miatt elájul a villamoson. Nem csoda, hogy legyengült szervezete nem bírja: 1936 tavaszán TBC-t diagnosztizálnak nála.

A testében, lelkében meggyötört író Finnországba, a *„csend országába”*, való vágyódását megerősíti a híres finn operaénekesnő, Musa Silver meghívása. Az énekesnő

maga is élt 3 évig a lappok között, és saját tapasztalatairól is beszámolva, rábeszéli Kodolányit, hogy menjen Finnországba, oda, ahol „nemcsak lázadás nélkül, de boldogan” (Kodolányi, 1990:13) élhet.

4. ábra A lappok földjén

Már az utazás pozitív élménnyel tölti el. Nincs idegeskedés, gorombaság, fenyegetőzés, hatalmaskodás. Minden pályaudvaron dolgozó vasúti alkalmazott nyugodt, udvarias, türelmes. „A villamosokon...figyeld a kalauznőket-...mily nyugodtan s okosan bánnak az utasokkal, s az utasokat, mily pontosan alkalmazkodnak a rendhez.” (Kodolányi, 1990:21) írja Kodolányi, azaz „Suomi a rend országa”. Erre a rendre is nagyon vágyott már, mint ahogy a csendre is, amely „Vattás ujjával már megérkezésedkor megsimogat és dédelget, amíg csak el nem hagyod Finnország utolsó talpalatnyi földjét: a hajópadlót.”

Bár egy tizenegy emeletes szállodában lakik, mégis „olyan a csend, mint egy szanatóriumban”. Nincs ajtócsapkodás, a személyzet halkan beszél, mindenki udvarias, figyelmes. Az író, a természet és ember harmóniáját mindenütt jelenlévőnek érzi. Még a hömpölygő városban is „szüntelenül érzed a jóságos csend vattás ujjait, a megnyugtató békét, a harmóniát és egészséges életmódot. Hogy csinálják ezt? Hogy viszik be a mérhetetlen erdők, az álmodó kék vizű tavak isteni békéjét a városok forgalmába?” (Kodolányi, 1990:22) teszi fel a kérdést az író, s bár nem ad rá választ, mégis csak az a lényeg, hogy Kodolányi úgy érzi, végre megérkezett, és ahogy írja „Otthon érzem magam”

Pedig félve indult el társ nélkül: „magam gyenge fizikumú, nehezen mozgó ember vagyok...Idegenkedtem hát az idegenektől, még idehaza is.”-írja, és így folytatja „Suomiban már három-négy nap múlva otthon éreztem magam. Nem vett körül egy pillanatra sem az idegen világ gyakran borzongató, reménytelen légköre”.

Megérkezését követően még betegeskedik, s mint írja „Eleinte én gyengélkedtem a tengeri levegő szokatlansága miatt”, de a csend, a tisztaság, a rend, a finn élet „csodálatosan pihentető hangulata” veszi körül, állapota napról-napra javul, mert: „Suomi egy olyan család otthona, ahol csend, békesség, őszinte együttérzés, egészséges életmód, nagy kényelem és a tisztaság fogadja a vendéget...”, egy olyan családi otthon, amire egész gyermekkor alatt vágyott, s amit nélkülöznie kellett. A vendégszereteten túl „Gyógyít, elringat, megnyugtát... a friss táj, mint az édesanyád.”- vallja az író.

Kodolányi nagyon jól érzi meg a környezet szerepét, mint egészségkockázati tényezőt, és ismeri fel annak jelentőségét, ahogy a finnek is, akik nagy hangsúlyt fektettek és fektetnek ma is az egészségfejlesztésben az egészséget támogató környezetre.

A makrokörnyezeten túl, a mikrokörnyezet valamint a higiénés kérdések jelentőségéről is ír: a közvetlen környezet, az emeletes faházak, cserépkályhák, virágok, („Kívül minden ezüstfehér, idebent minden aranysárga és nyári zöld”), padlón háziszöttek szőnyegek, szauna, „s olyan bámulatos tisztaság a házban, testápolásban, amelyet nálunk az

úgynevezett „falusi intelligencia” a maga körében sem tud elképzelni.” ugyancsak gyógyító erőt jelentenek az írónak.

5. ábra „...idebent minden aranyárga és nyári zöld”

Egy másik fontos egészségdeterminánsra, a táplálkozási szokásokra is kitér Kodolányi. Természetesen, nagymértékben hozzájárult az író gyógyulásához a *rendszeres étkezés*, a megfelelő táplálkozás, ami a pénzhiány miatt, mint fent is láttuk, sajnos az írónak otthon nem adatott meg. Ahogy azt Kodolányi leírja, a finnek naponta ötször étkeztek, és tejszín, vaj, fekete kenyér, sajt mindig jelen vannak az étkezésben, délben-este meleg ételt fogyasztanak, ami leves, hús, burgonya, tej, darakása, káposzta, borsó, zabpehely, tojás, hal. Bár sok egészséges elemet tartalmazott az étkezésük, de kevés zöldséget, gyümölcsöt fogyasztottak, és mint azt a finn népegészségügyi felmérések igazolták, ez is egyik oka volt annak a magas morbiditási mutatónak, ami a szív-és érrendszeri megbetegedéseket jellemezte a finneknél. Azonnali intézkedéseket hoztak: a közétkeztetésbe - a meglévő étkezés mellé - bevezették a zöldség, gyümölcs fogyasztását. Minden lehetséges fórumon és az oktatásban is népszerűsítették ennek egészségtámogató jelentőségét. A másik nagy kockázati tényező, a mozgáshiány megszüntetésére az iskolákban megnövelték a testnevelési órák számát, és bevezették a kötelező heti kétszeres edzést délutánonként, ami a csapatsportokban nem csak a testmozgást, de a csapatszellem, az összetartozás érzésének erősítését is szolgálta. Nem csak az iskolákra, hanem a munkahelyekre is kiterjesztették ezeket az intézkedéseket. Ezzel is magyarázható, hogy foglalkozás-egészségügyi ellátásuk, mely a primer prevenció fő helye az aktív lakosság körében, ma már világszerte, és a munkavállalók egészségének megőrzése, a munkahelyi egészségfejlesztés kiemelkedő szerepet játszik a finn egészségügyben. Ezen intézkedések hatására, tizenöt év alatt jelentős mértékben csökkentették a szív-és érrendszeri megbetegedések számát. Ezek az eredmények ma is példaként szolgálnak a világnak, és mutatják azt az erőt, amelyet a prevenció (primer, secunder és részben a tercier) jelent és jelenthet egy ország egészségpolitikájában,

Kodolányi tolmácsolásában az összefogás erejének más jeleit is fellelhetjük a finn népegészségügyben. A TBC járvány idején fiatal egyetemi hallgatók tanácskoznak arról, mit kell tenni a járvány felszámolására. Így születik meg az egyik ötlet: Maila Talvio *Negyvenötezer* címmel filmforgatókönyvet ír, amelyből készült filmet két éven át minden faluban lejátsszanak, a bevételből pedig tudóstanatórium épül.

Úgy tűnik, hogy erőt adhatott az írónak az a lelkesedés is, amellyel a finnek erőfeszítéseit értékelte az oktatás területén, s ami véleménye szerint, a finn értelmiségi és középosztály kialakulását eredményezte. Külön kiemelte Mikkola professzor és felesége Maila Talvio szerepét, akik harminc éven át, minden csütörtökön esti szemináriumot tartottak saját házukban, ahol több száz diák hallgathatta az évek során a kitűnő előadásokat, ahol a

finn nép legnevesebb írói, költői, énekesei, tudósai tartottak előadásokat. Irodalmi Szalonjuk Helsinkiben nevezetesség volt, amit Maila Talvio író és férje Mikkola nyelvészprofesszor évekig működtetett. Ennek a két nagyszerű embernek ma Finnországban köztéri szobrok őrzik az emlékét.

6. ábra Maila Talvio és férje Mikkola professzor

Kodolányi elismerően szólt azokról a népiskolákról, ahol a földművesek oktatása zajlott, a legeldugottabb tanyán is, mint ahogy arról a munkáról is, ami a tájszótár összeállítására irányult, amelyen a „tudósok raja” dolgozott, bevonva a gyűjtő munkába parasztok ezreit, felderítve és megőrizve a gyökereket, ami egy nép igazi erejét jelenti. „Finnországban, a nemzeti értékek tiszteletének hazájában, a tradíciók és a múlt megbecsülésének földjén vagyok.” (Kodolányi, 1990:49) -írja. Úgy érzi, ezt Magyarországon is meg lehetne és meg kellene valósítani.

Az egészség és oktatás mellett, a demográfiai kérdésekre is kiterjedt az író figyelme. A finnek véleménye szerint egy nép megmaradásának erejét a népszaporulat is jelzi, s bár a finn nők is egyenlően kiveszik minden munkából a részüket, de „...ezek a nők elsősorban anyának születtek” (Kodolányi, 1990:76). Nagyon elcsodálkoztak, amikor Kodolányi az egykezéssről beszélt, mert ezt a megmaradás feladásának tekintették. Ez a kérdés nemcsak hazánkban, de az Európai Unió országaiban ma is aktuális kérdés, különös tekintettel az előregedő társadalmakra, amelyeknek népegészségügyi és nemzetgazdasági következményei azonnali, összehangolt intézkedéseket követelnek.

Kodolányi jól látta meg azokat a sarkalatos kérdéseket, amelyek egy nép erejét meghatározzák és erőt adott neki az a hit, hogy van kiút, valamint az őt körülvevő szeretet, megbecsülés is hozzájárult ahhoz, hogy fizikailag, lelkileg megerősödve térhetett haza finnországi útjairól.

Vitathatatlan, hogy Kodolányi életének „egyik fontos alkotórésze lett” Finnország. „Természetesen arra törekedtem, hogy alkotórésze legyen mindennek, amivel az én életem kapcsolatba kerül.” (Kodolányi, 1990:119) - írja. Érthető, hogy ezt a világot kissé idealizálva közelítette meg, hiszen neki ez volt a menekülés, a nyugalom szigete. Már kevésbé érthető az a támadássorozat, ami emiatt éri mind hazai, mind finnországi lapokban.

Ifj. Kodolányi János a *Suomi* című könyv Utószavában írja: „Apám elég hamar kiderítette, hogy a helsinki támadásokat honfitársai kezdeményezték ellene.

Gyorsan meggyőződhetett apám arról, hogy a barátait nem veszítette el Finnországban, itthon pedig olvasóinak tábora nőtt. A magyar követ visszahívását pedig győzelemként értelmezhetette.” (ifj. Kodolányi, 1990:279)

Ennek ellenére, ezek a támadások nagyon megviselik, bár igyekszik felülemelkedni rajtuk, mégis azt írja november 24-én Hakulinennek küldött levelében: „...Már-már arra akartam kérni, ne is küldje el ezeket a kis ostobaságokat, mert csak felizgatnak, és amúgy is rossz álmomat még jobban elrontják – de, isten neki, legyen hát! Az írónak jól meg kell szoknia az ütleget, legalábbis annyira, mint egy számárnak. Ha már olyan számár, hogy író, hát csak tűrje az ütések.” (ifj. Kodolányi, 1990:279)

Artturi Kanisto, miután szívélyesen megköszöni a Pesti Naplóban megjelent útleírást, a következőket írja: „Véleményem szerint ugyan Ön a finn viszonyokat és a finn népet jobbnak látja, mint amilyen a valóságban. A szeretet és a harag nem igazi bírák: a szeretet nyilvánvalóan irányunkban elfogulttá teszi Önt” (ifj. Kodolányi, 1990:277)

ifj. Kodolányi János édesapja könyvéről a *Suomi* című könyv Utószavában így vélekedett:

„Nem törekedett arra, hogy csak jót lásson, írásai mégis egy hibátlan Finnországot tárnak elénk. Nem véletlen, hogy ezt barátai is felrótták neki, még akkor is, ha közben jólesett olvasniuk az elismerő szavakat. Finnország tehát olyan is volt, azonban másféle is lehetett egyidejűleg.” (ifj. Kodolányi, 1990:282)

Bár a szeretetünk tárgyát mindig egy kicsit idealizálva látjuk, és ez történt az íróval is, az idő mégis Kodolányit igazolta. Ő megérezte a finn nép erejét, és jól érzékelte azokat a sarkalatos elemeket, amelyek ennek az erőnek forrásává váltak: a gyökerek megtartása, az oktatás, mely minden szinten, a legeldugottabb területeken is eljutott az emberekhez (írók, operaénekesek, tudósok térnek vissza gyökereikhez és tartanak ingyen előadásokat szülőfalujukban, volt iskolájukban stb.), valamint az összefogás és a józan szemlélet, melyek segítségével, lényegesen javítani tudtak a finn nép egészségi állapotán. Ezek az értékek, amelyeket Kodolányi oly nagyra becsült a finn népben, ma is megtartó erőként léteznek, - s amiről Németh László úgy vélekedik, hogy "Egy társadalom igazi ereje nem a belőle rakétaként felszálló tünteményekben, hanem a mélyén dolgozó emberek értékében van" - lehet az a titok, amelyet „*Suomi titka*” című kötetében Kodolányi felfedezni vélt.

Természetesen, nehéz egy nép „titkát” felfedezni, de mellette felsejlik egy másik titok: az író maga. Megismerjük a természettől átjárt embert, aki a földrajzi utazás mellett egy belső utazásnak is részese, mert az út, amely Finnországba tartott, végső soron befele, a lélekbe vezetett, s bár párhuzamosnak tűnhet a két utazás, mégis szinergikus, az oly sok szenvedés és megpróbáltatás után, az író megtalálja a csendet, harmóniát, amelyre egész zaklatott gyermekkorában és ifjúságában vágyott, és végre otthonra lel:

„Szemed kifelé bámul a végtelen ezüst térbe, de mégis befele nézel magadba, s nyomon követheted azt a csodát, hogy leked pillanatról pillanatra könnyebbé, tisztábbá, csendesebbé válik. Amikor azt hiszed, hogy az elragadtatás misztikus magasságába emelkedtél, előnt az illat és a csend újabb hulláma, s még feljebb emelkedsz...” (Kodolányi, 1990:188)

Irodalom

FELSZEGHI Sára: *Kodolányi János: Suomi. Utirajz?* Kodolányi Konferencia kötete, Rákoscsaba, 2009. december 3

IFJ. KODOLÁNYI János: *Utószó*, in Kodolányi János: *Suomi*, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1990.

KODOLÁNYI János: *Suomi* Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1990.

KODOLÁNYI János: *Visszapillantó tükör.In. Én vagyok, In memoriam Kodolányi János*, Nap Kiadó, Budapest, 2001.

SZABÓ Lőrinc: *Kodolányi János. In. Én vagyok, In memoriam Kodolányi János*, Nap Kiadó, Budapest, 2001,

TÜSKÉS Tibor: *A Kodolányiak. In. Én vagyok, In memoriam Kodolányi János. Nap Kiadó*, Budapest, 2001.